

İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının kaynaştırma/bütünleştirme ortamındaki işitme kayıplı öğrencilerin kullanımı açısından incelenmesi

Elif Akay¹

DOI 10.5281/zenodo.8000071

Özet

Bilgiyi okuyarak öğrenme becerisi bağımsız öğrenmenin temel unsurlarındır. Bu süreçte ders kitapları bilgiye okuyarak ulaşmada, öğrenilenlerin tekrar edilmesinde ve öğrenme ortamının çeşitlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Kaynaştırma/bütünleştirme ortamındaki işitme kaybı olan öğrenciler işiten akranlarıyla eğitim ortamındaki ders kitaplarını kullanmaktadır. Ancak işitme kaybı, dil becerilerinde gecikmeye neden olarak soyut düşünmeyi, alternatif bakış açılarını anlamayı ve nedensel ilişkiler kurmayı sınırlandırmaktadır. Bunun sonucunda kaynaştırma/bütünleştirme ortamındaki işitme kaybı olan öğrenciler bilgi verici metinleri okuyup anlamakta ve Sosyal Bilgiler dersindeki bilgiyi güncel olaylarla ilişkilendirmekte, yorumlamakta ve soruları anlayıp cevaplamakta güçlük çekmektedir. Bu araştırmanın amacı, ilkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının kaynaştırma/bütünleştirme ortamındaki işitme kaybı olan öğrencilerin kullanımı açısından incelenmesidir. Araştırma nitel araştırma deseninde doküman analizi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplama araçları ilkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ve Sosyal Bilgiler ders kitabı değerlendirme formudur. Verilerin içerik analizi sonucu Sosyal Bilgiler ders kitabının (a) içeriğinde, (b) dil ve anlatımında (c) görseller ve (d) sorular ile ilgili işitme kaybı olan öğrencinin karşılaşabileceği güçlükler temalarına ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda işitme kaybı olan öğrencilerin dil gelişimlerindeki gecikme ve sözcük dağarcıklarındaki sınırlılıklar göz önünde bulundurularak incelenen kitabın içerik, dil ve anlatım, görsel tasarım, ölçme-değerlendirme öğelerinde çeşitli düzenlemeler önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: kaynaştırma/bütünleştirme, işitme kaybı, Sosyal Bilgiler

An examination of the usage of an elementary school 4th grade Social Studies textbook in an inclusive or integrated environment for students with hearing loss

Abstract

The ability to read-to-learn is one of the fundamental elements of independent learning. Coursebooks play an important role in facilitating reading-to-learn, repeating what has been learned, and diversifying the learning environment. Students with hearing loss who are placed in an inclusive environment use the same course books as their hearing peers. However, hearing loss causes a latency in language skills, limitations in abstract thinking, understanding alternative perspectives, and establishing causal relationships. As a result, students with hearing loss in an inclusive environment experience difficulties reading and understanding informative texts and establishing relationships between the information in the Social Studies course and current events, as well as interpreting, understanding, and answering questions. This research aims to analyse the use of the primary school 4th grade Social Studies course book by students with hearing loss in an inclusive environment. A holistic single-case design was used as the qualitative research method in this study, and the data was collected through the document analysis technique. Data were obtained using the primary school 4th grade

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, elifakay@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7349-6217

Social Studies course book and the Social Studies course book assessment form. Based on the findings, it is possible to suggest that students with hearing loss are likely to experience difficulties dealing with such elements as the content, language and expression, visual design, and measurement and evaluation component of the Social Studies course book due to the problems they experience in their language skills and that they may need various adjustments concerning these elements.

Keywords: inclusive environment, hearing loss, social studies

Giriş

Bilgiyi okuyarak öğrenme becerisi bağımsız öğrenmenin temel unsurlarından biridir. Bu süreçte ders kitapları bilgiye okuyarak ulaşmada, öğrenilenlerin tekrar edilmesinde ve öğrenme ortamının çeşitlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır (Demirel ve Kiroğlu, 2021; Kılıç, 2021). Eğitim öğretim sürecinde işitme kaybı olan öğrencilerin de içinde bulunduğu tüm öğrenciler Millî Eğitim Bakanlığı'nın sunduğu ders kitaplarından yararlanmaktadır. Öğretim programındaki ders kitaplarından biri olan Sosyal Bilgiler ders kitabı bilgiyi okuma, analiz etme, yorumlama ve yargıya varma becerilerinin bir arada kullanılmasını gerektiren soyut ve toplumsal bir içeriğe sahiptir (Steele et al., 2008). Ülkemizde kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarıyla eğitim ortamına yerleştirilen işitme kaybı olan öğrenci sayısı her geçen yıl artmaktadır (MEB İstatistik, 2022). Ancak işitme kaybı, dil becerilerinde gecikmeye neden olarak soyut düşünmeyi, alternatif bakış açılarını anlamayı ve nedensel ilişkiler kurmayı sınırlandırmaktadır (Lieu et al., 2020; Shepherd & Acosta-Tello, 2015). Bunun sonucunda kaynaştırma/bütünleştirme ortamındaki işitme kaybı olan öğrenciler bilgi verici metinleri okuyup anlamakta (Karasu, 2011) ve Sosyal Bilgiler dersindeki bilgiyi güncel olaylarla ilişkilendirmekte, yorumlamakta ve soruları anlayıp cevaplamakta güçlük çekmektedir (Akay, 2021a; Gallavan & Kottler, 2012; Woolsey et al., 2009). Bu nedenle öğretim programında kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının işitme kaybı olan öğrencilerin kullanımı açısından uygunluğu merak uyandırmaktadır.

Yapılan araştırmalarda Sosyal Bilgiler ders kitabı öğelerinin; (a) fiziksel tasarım, (b) içerik/editsel tasarım, (c) görsel tasarım, (d) dil ve anlatım, (e) ölçme ve değerlendirme olarak gruplandırıldığı görülmektedir (Akbaba, 2013; Demir ve Atasoy, 2018; Demirel ve Kiroğlu, 2021; Ertürk ve Güler, 2017). *Fiziksel tasarımda* kitabın kapağı, sağlamlığı, genel görünümü, yazı tipi-boyutu, organizasyon şeması ve içindekiler bölümleri bulunmaktadır. Fiziksel tasarım ilgi ve merak uyandırmayı, okumayı kolaylaştırmayı, kitap kapağı içerikle ilgili tahminlerde bulunmayı sağlayarak okuyucuyu içeriğe hazırlamaktadır (Davidse, et al., 2011). *İçerik veya editsel tasarım*, kazanımlara ve öğrenci düzeyine uygun konulardan, çeşitli yöntem, teknik ve etkinliklerden, kaynaklardan ve sözlük bölümlerinden oluşmaktadır. İçerikte yer alan kavramların uygulamalı etkinliklerle öğrenilmesi, öğrencilerin deneyimlerini arttırmakta ve günlük yaşam ile ilişkilendirmeyi sağlamaktadır (Buchanan, 2015). *Görsel tasarımda* görsellerin boyutları, güncelliği, öğrenci düzeyine uygunluğu ve çeşitliliği özellikleri yer almaktadır. Görsel tasarımlar zihnimizde kavramlarla ilgili şemalar oluşturarak ve konulara yönelik kanıtlar sağlayarak eleştirel ve bilimsel bakış açısını geliştirmektedir (Luckner et al., 2001; Guo, et al., 2018). İşitme kaybı olan öğrencilerin kavramları öğrenmelerinde görsel çeşitliliğin önemi vurgulanmaktadır (Akay, 2021b). *Dil ve anlatım* ögesi Sosyal Bilgiler ders kitabının dil ve cümle yapılarının öğrenci düzeyine uygunluğunu, dilbilgisi kurallarını ve akıcı, sade bir anlatım biçimi kullanılmasını kapsamaktadır. Dil ve cümle yapılarının öğrenci düzeyine uygun olması, öğrencilerin okuduğunu anlamak amacıyla metindeki ipuçlarını kullanmalarına, sözcüklerin

anlamını metnin bağlamından tahmin etmelerine ve okuduğunu anlama stratejilerini kullanmalarına hizmet etmektedir (Berkeley et al., 2011). Sözcüklerin farklı bağlamlarda kullanılması ise okuma sırasında daha hızlı hatırlamayı desteklemektedir (Harman et al., 2000). *Ölçme değerlendirme* ögesi Sosyal Bilgiler ders kitabında sunulan içerikle ilgili soruların açık ve anlaşılır olmasını, farklı bilişsel düzeylerde, tartışmaya ve araştırmaya yönlendirici olmasını ve kazanımları ölçmesini içermektedir. Bununla birlikte Sosyal Bilgiler ders kitabında ölçme ve değerlendirme, öğrencilerin öğrendikleri bilgiyi kullanarak öğrenme sorumluluğu almalarını sağlamaktadır (Borodina et al., 2019; Kabapınar, 2009). İşitme kayıplı öğrencilerin ise üst düzey düşünme becerilerini gerektiren soruları anlamakta güçlük çektikleri görülmektedir (Akay, 2021a).

Farklı sınıf düzeylerindeki Sosyal Bilgiler ders kitabı öğelerinin incelendiği bazı araştırmalarda, branş öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tüm kriterler açısından yeterli olduğu yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir (Demir ve Atasoy 2018; Ertürk ve Güler, 2017; İşbilir, 2019). Doküman incelemelerinde de Sosyal Bilgiler ders kitaplarına deneyimleri kullanmayı, sorgulamayı ve sonuç çıkarmayı sağlayan örnek olaylar eklendiği, bilgi yoğunluğunun ise azaltıldığı belirlenmiştir (Kabapınar, 2009; Tomal ve Yılar, 2019). Sözü edilen olumlu gelişmelerle birlikte Sosyal Bilgiler ders kitabının içerik, görsel tasarım, dil ve anlatım ile ölçme ve değerlendirme öğelerindeki sınırlılıkları ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır. Bu araştırmalarda, kitap kapağının içeriği yansıtmadığı (Deniz, 2019; Gülersoy, 2013), Sosyal Bilgiler ders kitabının içeriğinde konu anlatımlarının yetersiz olduğu (Gültekin vd., 2013) ve kavram öğretimine daha fazla yer verilmesi, sözlüğün ise daha fazla sözcük kapsayacak şekilde güncellenmesi gerektiği belirtilmektedir (Gülersoy, 2013). Ayrıca bazı araştırmalarda, Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki dil ve anlatım ögesinin öğrencilerin yaşına ve dil düzeyine uygun olarak gözden geçirilmesi gerektiği, metinlerin okunabilirlik düzeyinin öğrencilerin okuduğunu anlamada ve bilgiye ulaşmada güçlük çekmelerine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Deniz, 2019; Doğan ve Torun, 2018; Özbek ve Ergül, 2018; Ulu-Kalın ve Koçoğlu, 2017). Sosyal Bilgiler ders kitaplarının görsel tasarımına yönelik araştırma sonuçlarında görsellerin öğrenme alanlarıyla yeterince bağlantılı olmadığı (Deniz, 2019), görsel sayısının yeterli olduğu ancak görsel çeşitliliğinin artırılması gerektiği (Şahin, 2014; Taşkın ve Açıkalın, 2020), görsellerin metinlerle ilişkili olduğu fakat net olmadığı (Çakmak ve Kaçar, 2020) belirtilmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki ölçme değerlendirme ögesinin incelendiği araştırmalarda ise daha çok alt düzey düşünme becerilerini destekleyen soru çeşitlerinin bulunduğu, uygulamaya/performansa dayalı ölçme-değerlendirmenin sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Karakuş, 2019; Kayacan, 2021).

Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının hız kazandığı ülkemizde Sosyal Bilgiler ders kitaplarının işiten öğrencilerin kullanımına uygunluğunu inceleyen çok sayıda araştırma mevcutken işitme kaybı olan öğrencilerin kullanımına yönelik bir araştırma bulunmamaktadır. Bununla birlikte diğer ders kitaplarının işitme kaybı olan öğrencilere uygunluğunun incelendiği iki araştırma görülmektedir (Doğru vd., 2020; Özcan, 2010). Özcan (2010), araştırmasında işitme engelliler okulu 1. sınıftaki işitme kaybı olan öğrencilerin Türkçe, Matematik ve Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki görsellerin grafik tasarımının (kapak/sayfa tasarımları/görsel öğeler) eğitime etkilerini işitme engelliler öğretmenlerinin görüşleriyle belirlemiştir. Araştırmada, 2010 yılında işitme kaybı olan öğrenciler için hazırlanmış özel bir ders kitabı olmadığı, görsellerin öğrencilerin yaş ve gelişim özelliklerine uygun olmadığı ve günlük yaşantıları ile yeteri kadar örtüşmediği belirlenmiştir. Doğru vd.'nin (2020) araştırmasında ise işitme engelliler ilkokullarında kullanılan Türkçe ders kitapları ve yardımcı kitaplar görsel okuryazarlık açısından incelenmiş ve kitapların etkinlikler açısından zengin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Her iki araştırmanın katılımcılarının işitme engelliler okullarında öğrenim gören öğrenciler olduğu görülmektedir. Kaynaştırma/bütünleştirme ortamında normal işiten yaşlılarıyla birlikte eğitim gören işitme kaybı olan öğrencilerin ders kitaplarını kullanımına yönelik bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Sosyal Bilgiler ders kitapları öğrencilerin tarihi ve toplumsal kavramları öğrenmelerinde önemli kaynaklardır. Ancak Sosyal Bilgiler dersinin öğrencileri yetişkinlikteki rol ve sorumluluklarına hazırlayan içeriği nedeniyle işitme kaybı olan öğrenciler bilgileri her zaman sınırlı deneyimlerle anlamlandırmaya çalışmaktadır. Öğrencilerin ilkök 4. sınıfta ilk kez karşılaştıkları Sosyal Bilgiler dersinin haftada sadece üç ders saati olması ise programda yoğunluğa neden olmaktadır. Günümüzde erken cihazlandırma ve eğitim olanakları sonucu birçok işitme kaybı olan öğrenci işiten yaşlılarıyla aynı eğitim ortamında öğrenim görmektedir. Bu öğrenciler işitme kaybının sözcük dağarcığı ve okur yazarlık becerilerinde yarattığı sınırlılıkla, dersin yoğun ve soyut içeriğiyle sınırlı zaman diliminde baş etmek zorunda kalmaktadır. Tüm bu sınırlılıklar göz önünde bulundurulduğunda, öğrencilerin bilgiye ulaşmalarında temel kaynak olarak kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitabının fiziksel tasarımı, içerik, görsel tasarımı, dil ve anlatım ile ölçme ve değerlendirme özelliklerinin kaynaştırma/bütünleştirme ortamındaki işitme kaybı olan öğrencilerin kullanımı açısından incelenmesi önem taşımaktadır. Bu araştırma sonuçlarının işitme kaybı olan öğrencilerin Sosyal Bilgiler ders kitabı kullanımında yaşayabilecekleri güçlüklerle ilişkin bir bakış açısı sunabileceği ve kapsayıcı eğitim ile değişen öğrenci profili göz önünde bulundurularak Sosyal Bilgiler ders kitabı revizyonlarına yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Bu ihtiyaçlardan yola çıkılarak bu araştırmada, ilkök 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının kaynaştırma/bütünleştirme ortamındaki işitme kaybı olan öğrencilerin kullanımı açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ilkök 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında; (a) içerik, (b) dil ve anlatım, (c) görseller ve (d) sorular açısından işitme kaybı olan öğrencilerin karşılaşılabileceği güçlükler nelerdir? sorularına cevap aranmıştır.

Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Durum çalışmalarında bir ya da birkaç durum bütüncül ve derinlemesine araştırılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). İlkok 4. sınıflar için tek bir Sosyal Bilgiler ders kitabı kullanılması nedeniyle araştırmada tek bir analiz birimi bulunan bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır (Yin, 2018). Araştırmada veriler doküman incelemesi tekniği ile analiz edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu veya olayları içeren yazılı materyallerin analizine dayalı bir tekniktir. Doküman incelemesi dokümanlara ulaşma, orijinallik kontrol etme, dokümanları anlama, verilerin analizi ve veriyi kullanma olmak üzere beş aşamada gerçekleştirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu araştırmada, ilkök 4. sınıfta kullanılan ders kitabının basılı formatı elde edilmiş, kitabın orijinallik Millî Eğitim Bakanlığı resmî sitesindeki pdf formatıyla karşılaştırılarak teyit edilmiştir (<https://www.mebders.com/pdf-ders-kitaplari>).

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak; (a) ilkök 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ve (b) Sosyal Bilgiler ders kitabı değerlendirme formu kullanılmıştır.

İlkok 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı: Sami Tüysüz tarafından yazılmış ve Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28 Mayıs 2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla 2018-2019 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Kitap 208 sayfadır ve 7 üniteden oluşmaktadır. Sosyal Bilgiler ders kitabında ele alınan üniteler ve içerikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler ders kitabında ele alınan üniteler ve içerikleri

Üniteler	İçerikler	Sayfa
1. Ünite Herkesin Bir Kimliği Var	Herkesin Bir Kimliği Var	11
	Herkesin Bir Öyküsü Var	16
	Nelerden Hoşlanıyorum? Neleri Yapabilirim?	19
	Onun Yerinde Olsaydım	25
	Farkındayım, Farklılıklara Saygılıyım	28
2. Ünite Geçmişimi Öğreniyorum	Ailemin Tarihi	34
	Millî Kültür Öğelerimiz	38
	Geçmişten Bugüne Çocuk Oyunları	44
	Bir Kahramanlık Destanı: Millî Mücadele	49
3. Ünite Yaşadığımız Yer	Yönlerimiz	62
	Yer Tarifi Yapalım	68
	Çevremizde Neler Var?	70
	Hava Durumu	73
	Yaşadığım Yer	77
	Doğal Afetlere Hazır Olalım	82
4. Ünite İyi Ki Var	Teknolojik Ürünler	94
	Geçmişten Bugüne Teknoloji	98
	Zaman İçinde Teknoloji	104
	İcat Çıkaralım	110
	Zarar Vermeden Kullanalım	114
5. Üretimden Tüketime	İsteklerimiz, İhtiyaçlarımız	122
	Ailemde ve Çevremde Ekonomik Faaliyetler	126
	Bilinçli Tüketici Olalım	132
	Belgemizi Alalım	136
	Ayağımızı Yorganımıza Göre Uzatalım	138
	Tüketime Evet, İsrafa Hayır	143
6. Ünite İnsanlar ve Yönetim	Ben Çocuğum, Haklarımla Varım	152
	Sorumluluk Üstleniyorum	157
	Eğitsel ve Sosyal Etkinliklere Katılıyorum	163
	Özgürlük ve Bağımsızlık	167
7. Ünite Uzaktaki Arkadaşlarım	Ülkeleri Tanıyalım	174
	Komşularımız	177
	Türk Cumhuriyetleri	182
	Farklı Kültürler	188
	Dünya Farklılıklarıyla Güzel	193

Sosyal Bilgiler ders kitabını değerlendirme formu: Sosyal Bilgiler ders kitabını değerlendirme formu Akbaba (2013) tarafından geliştirilmiştir. Değerlendirme formunda ders kitabı 5 özellik çerçevesinde incelenmektedir. Her bir özelliğin içinde alt maddeler bulunmaktadır. Değerlendirme formunda ele alınan madde başlıkları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Sosyal bilgiler ders kitabı değerlendirme formu

Maddeler	Madde sayısı
Fiziksel Tasarım	7
Eğitsel Tasarım	37
Görsel Tasarım	9
Dil-Anlatım ve İmla	5
Ölçme ve değerlendirme	7
Toplam	65

Akbaba'nın (2013) araştırmasında alanyazın taraması ile belirlenen maddelerin kapsam geçerliğini belirlemek için 7 alan uzmanı tarafından görüş alınmış ve gönüllü öğrencilere iki kez uygulanmıştır. Elde edilen veriler "SPSS 15.0 for Windows" programıyla analiz edilmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitabını değerlendirme formundaki 5 temel maddenin madde-toplam korelasyon katsayılarının pozitif ve 0.25 değerinden büyük olduğu bulunmuş, test-tekrar test güvenirliğine yönelik sonuçlar arasındaki korelasyon katsayılarının ise kararlılığı ortaya koyduğu belirtilmiştir.

Nitel araştırmalarda araştırmacı araştırma sürecinin doğal bir parçası olarak görülmektedir. Araştırmacının rolü bilgi kaynaklarına yakınlığı, dokümanları analiz etmesi, araştırılan konuyu tanıması nedeniyle önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Araştırmacının işitme kaybı olan öğrencilerin eğitimi ve destek özel eğitim hizmetine yönelik 23 yıl öğretmenlik deneyimi bulunmaktadır. Ayrıca 14 yıldır Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretimi üzerine lisans derslerini yürütmekte ve kaynaştırma/bütünleştirme ortamındaki işitme kaybı olan öğrencilere sunulan Sosyal Bilgiler dersi destek eğitim hizmeti içerikli araştırmaları bulunmaktadır.

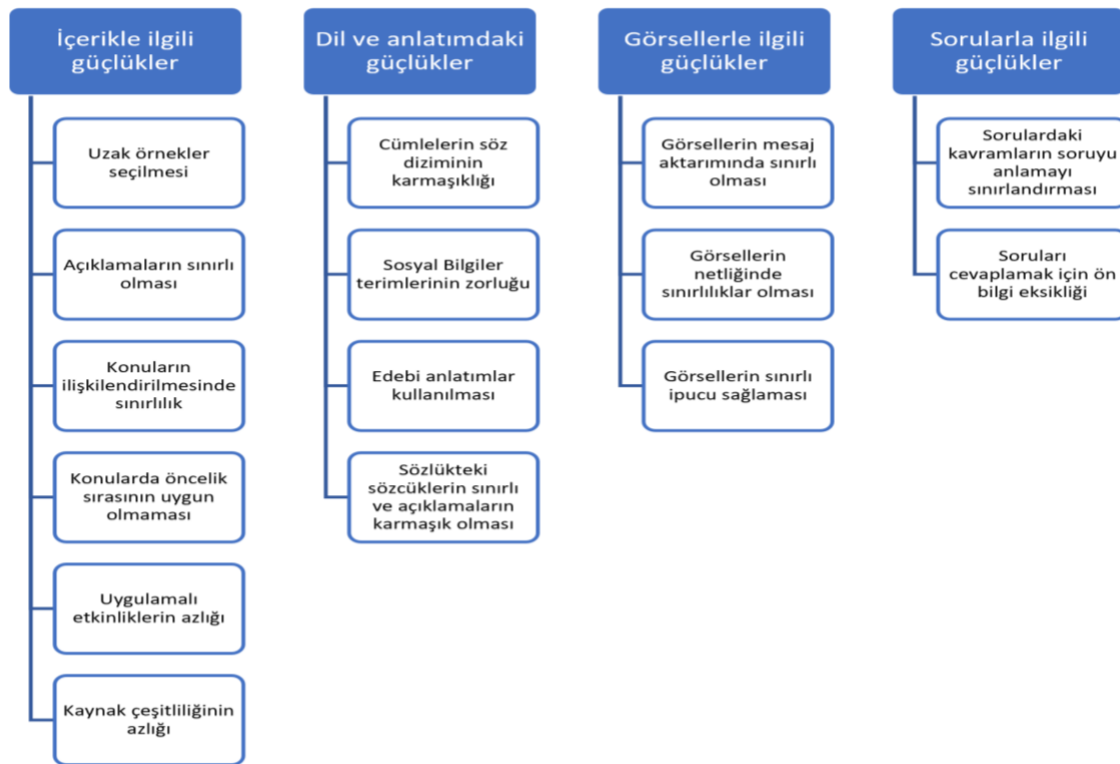
Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik süreci inandırıcılık, güvenirlik, transfer edilebilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik ilkeleriyle sağlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu araştırmada kullanılan Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formunun geçerlik ve güvenirliği Akbaba'nın (2013) araştırmasında ortaya konmuştur. Bu araştırmada inandırıcılığın sağlanması amacıyla veriler derinlemesine incelenmiştir. Değerlendirme formunun kullanılması sonucu ulaşılan bulgular değerlendiriciler arası güvenirliği hesaplamak amacıyla işitme engellilerin eğitimi alanında çalışan iki uzman tarafından incelenmiştir. Değerlendiriciler arası güvenirlik hesaplanırken "Güvenirlik= Görüş birliği/ Görüş birliği+ Görüş ayrılığı" formülü sonucunun en %70 olması gerekmektedir (Miles & Huberman, 1994). Bu değerlendirme formu ile ulaşılan temalara yönelik değerlendiriciler arası güvenirlik %98 bulunmuştur. Transfer edilebilirliğin sağlanması amacıyla elde edilen bulgular ayrıntılı betimlenmiştir. Araştırmanın tutarlılığını sağlamak amacıyla geçerliği alınmış bir değerlendirme formu kullanılmış, kodlamada kavramsallaştırmadaki tutarlılığa dikkat edilmiştir. Teyit edilebilirlik amacıyla ise veri toplama aracı, ham veriler ve kodlamalar gerektiğinde incelenebilmesi için saklanmıştır.

Tüm veri seti dokümandan oluştuğunda kapsamlı bir içerik analizi yapılması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu araştırmada ilkökul 4. sınıf düzeyinde bir Sosyal Bilgiler ders kitabı bulunması nedeniyle örneklem olarak tüm doküman verisi bütün halinde ele alınmıştır. İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Kitabı Akbaba'nın (2013) değerlendirme formundaki maddelere göre incelenmiştir. Elde edilen verilerden Sosyal Bilgiler ders kitabının (a) içeriği, (b) dil ve anlatımı (c) görseller ve (d) sorular ile ilgili işitme kaybı olan öğrencinin karşılaşabileceği güçlükler ana temaları ve bu temalara yönelik alt temalara ulaşılmıştır. Değerlendirme formunda işitme kaybı olan öğrencilerin güçlük çekebilecekleri maddelere

odaklanılmıştır. Temalarda bu maddeleri içeren Sosyal Bilgiler ders kitabındaki örneklere yer verilmiştir. Etik ilkeler kapsamında bu araştırma için etik kurul onayı alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, kaynaştırma/bütünleştirme ortamındaki işitme kaybı olan öğrencilerin ilköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını kullanırken karşılaşılabilecekleri güçlükler araştırma soruları doğrultusunda ortaya konmuş ve her temada öğrencilerin bu güçlüklerle baş edebilmelerini sağlayacak çözüm önerilerine yer verilmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitabının fiziksel tasarımına yönelik işitme kaybı olan öğrencilerin karşılaşılabileceği bir güçlük bulunmaması nedeniyle ders kitabını oluşturan 4 ögeye yönelik bulgular ele alınmıştır. Ulaşılan temalar ve alt temalar Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Sosyal Bilgiler ders kitabında karşılaşılabilecek güçlüklerle ilgili temalar ve alt temalar

İçerikle İlgili Güçlükler: İçerikle ilgili güçlükler teması uzak örnekler seçilmesi, açıklamaların sınırlı olması, konuların ilişkilendirilmesinde sınırlılık, konularda öncelik sırasının uygun olmaması, uygulamalı etkinliklerin azlığı, kaynak çeşitliliğinin azlığı alt temalarından oluşmaktadır.

Uzak örnekler seçilmesi: Sosyal Bilgiler ders kitabındaki kavramlar örnek olaylar ile açıklanmıştır. Bu örnekler işitme kaybı olan öğrencilerin yaşamından uzak alanlardan seçildiğinde öğrenciler hem örneği hem de kavramı anlamakta güçlük çekebilirler. Örneğin “Nelerden Hoşlanıyorum? Neleri Yapabilirim?” konusunda “tasarımcı” kavramı anne ve babasının mesleğinden etkilenen Carlos Tiscar adlı mobilya ve obje tasarımcısının hayatı örnek verilerek açıklanmıştır. Bunun yerine küçükken çok iyi resim çizebilen bir çocuğun popüler bir animasyon filminin yaratıcısı olması veya bilgisayar ve elektronik ile ilgilenen bir çocuğun sanal

gerçeklik gözlüğünü geliştiren ekipte bulunması gibi örnekler seçilebilir. Bu örnekler hem işiten hem işitme kaybı olan öğrencilerin ilgisini çekerek güncel bir alanda tasarım yapma aşamalarını öğrenmelerini kolaylaştırabilir. Benzer bir durum “Geçmişten Bugüne Teknoloji” konusunda belirlenmiştir. Eskiden yapılan yolculuklar ile ilgili metinde Çubuk Beli, Seğircek Beli, Korkuteli, Antalya gibi yerlerin yol koşulları ve yolculuktaki zorluklar anlatılmaktadır. Bu örnekteki bölgenin fiziki koşullarını bilmeyen öğrenciler, teknolojik gelişmelerle değişen yolculuk şartlarını ilişkilendiremeyebilir. Bu ilişkinin kurulabilmesi amacıyla Ankara-İstanbul hattındaki kömürlü tren ile yüksek hızlı trenin ulaşım süresi ve hızlarının karşılaştırıldığı bir örnek olay kullanılması, teknolojinin gelişimini daha somut ortaya koyabilir.

Açıklamaların sınırlı olması: Kitaptaki bazı kavramlarla ilgili açıklamaların sınırlı olduğu görülmektedir. Örneğin “Yaşadığım Yer” konusunda sadece Samsun’un en fazla nüfusa sahip iki ilçesinin Çarşamba ve Bafra olduğu, diğer ilçelerin nüfuslarının az olduğu açıklanmıştır. Bu açıklamanın işitme kaybı olan öğrenciler için yeterince somut olmadığı görülmektedir. Açıklamaya sözü edilen ilçelerin nüfuslarının eklenmesi işitme kaybı olan öğrencinin rakamlar arasındaki farklılıklardan yararlanarak yeryüzü şekillerinin nüfusa etkisini anlamalarını kolaylaştırabilir. “Uzaktaki Arkadaşlarım” ünitesinde yer alan ülkelerin ise sistematik bir sınıflandırma ile sunulmadığı belirlenmiştir. Ele alınan ülkeler ile ilgili farklı bilgilerin vurgulanması işitme kaybı olan öğrencinin ülkelerin özelliklerini hatırlamasını zorlaştırabilir. Bu nedenle üniteye tüm ülkelerin bayrak, dil, nüfus, yüzölçümü, para birimi ve ekonomik ilişkiler gibi ana başlıklar halinde ele alınması öğrencilerin ülkeler hakkındaki bilgileri hatırlayabilmelerini ve karşılaştırabilmelerini kolaylaştırabilir.

Konuların ilişkilendirilmesinde sınırlılık: Kitaptaki birbirini tamamlayan bilgiler içeren bazı konuların ilişkilendirilmeden sunulduğu belirlenmiştir. Bu durumda işitme kaybı olan öğrenciler kitaptaki bu konuları birbiriyle ilişkilendirmekte güçlük çekebilirler. Örneğin “Nelerden Hoşlanıyorum? Neleri Yapabilirim?” konusunda bir tasarımcının hayatı üzerinden çocukluktaki ilgi ve yeteneğimizin gelecekte mesleğimiz olabileceği açıklanmaktadır. “Ailemde ve Çevremde Ekonomik Faaliyetler” konusunda ise yaşadığımız bölge koşullarının meslek seçiminde etkili olduğu ele alınmaktadır. Bu konuya, ilgi ve yeteneklerin meslek seçiminde etkili olduğu hatırlatılarak başlanması işitme kaybı olan öğrencilerin meslek seçiminde etkili faktörleri bir bütün halinde görmesini sağlayabilir. Benzer şekilde öğrencilerin “Yönlerimiz” konusundaki diyalogda Karagöz ve Hacivat karakterlerinin seçilme nedenini anlayabilmeleri için “Milli Kültür Öğelerimiz” konusuna “geleneksel gölge oyunu etkinlikleri” içeriği eklenebilir. Aynı konuda milli kültürü oluşturan gelenekler, eski eşyalar, el sanatları tanıtılmaktadır. Bu konudaki bazı eşyalar ve kavramlar günümüzde yaygın olarak kullanılmamaktadır. Bu nedenle işitme kaybı olan öğrenciler günlük yaşamlarında deneyimlemedikleri bazı yeni kavramları anlamakta güçlük çekebilirler. Bu konuya günümüzde halen kullanılmaya devam eden geleneklerden biri olan “yöresel yemekler” konusu ile başlanabilir. Bu durum işitme kaybı olan öğrencilerin günlük yaşam ile geçmiş yaşamdaki benzer alışkanlıkları ilişkilendirmelerini kolaylaştırabilir.

Konularda öncelik sırasının uygun olmaması: Sosyal Bilgiler ders kitabında aralarında neden-sonuç ilişkisi bulunan bazı konuların bu ilişkinin kurulmasını sağlayacak sıraya uygun yerleştirilmediği belirlenmiştir. Bu durum işitme kaybı olan öğrencilerin konular arasındaki neden-sonuç ilişkilerini kavramakta güçlük çekmelerine neden olabilir. Örneğin, “Yaşadığımız Yer” ünitesinde konular “Hava Durumu (73), Yaşadığım Yer (77) ve Doğal Afetlere Hazır Olalım (82)” sırasıyla verilmiştir. Konular “Hava Durumu”, “Doğal Afetlere Hazır Olalım” ve “Yaşadığım Yer” sırasıyla sunulabilir. Bu sıralama işitme kaybı olan öğrencilerin önce hava durumundaki ani değişiklikler sonucu bazı doğal afetlerin oluştuğunu, sonra doğal afetleri ve alınacak

önlemleri, daha sonra ise hava durumu ve doğal afetlerin bir yerin coğrafi özellikleri hakkında bilgi veren hikâye, efsane, şiir, türkü gibi eserler oluşmasına neden olabileceğini anlamalarını kolaylaştıracaktır.

“Uzaktaki Arkadaşlarım” ünitesinin ise yakından uzağa ilkesine göre yeniden düzenlenebilir. Ünitedeki konular Ülkeleri Tanıyalım(174), Komşularımız(177), Türk Cumhuriyetleri(182) Farklı Kültürler (188)... olarak sıralanmaktadır. Oysa ünitenin “Komşularımız” konusu ile başlayıp “Türk Cumhuriyetleri” konusu ile devam etmesi ve ünitenin ilk konusu olan “Ülkeleri Tanıyalım” konusundaki Finlandiya ve Ürdün’ün ise “Farklı Kültürler” konusundaki dünya ülkeleriyle ele alınmasının yakından uzağa ilkesine daha uygun olacağı düşünülmektedir. Bu düzenleme ile işitme kaybı olan öğrenciler önce yaşadıkları ülkenin çevresinde komşu ülkeler olduğunu, sonra Türklerin dünyanın farklı yerlerinde de ülkeler kurduğunu en sonunda Türk kültürünün dışında dünyada farklı kültürde ülkeler bulunduğunu daha kolay öğrenebilir.

Uygulamalı etkinliklerin azlığı: Sosyal Bilgiler ders kitabında gezi- gözlem içerikli etkinliklerin sınırlı olduğu belirlenmiştir. Bu durum işitme kaybı olan öğrencilerin gerçek yaşam deneyimleri ile öğrenme fırsatlarını sınırlandırarak bilgiyi sürede unutmalarına neden olabilir. Dolayısıyla “Nelerden Hoşlanıyorum? Neleri Yapabilirim?” konusunda öğrenciler yaşadıkları şehirdeki yerel sanatçılar, tasarımcılar veya girişimciler ile görüşmeleri için yönlendirmelere yer verilebilir. “Bir Kahramanlık Destanı: Millî Mücadele” ile “Özgürlük ve Bağımsızlık” konularında Kültür Bakanlığının sanal müze linki eklenerek öğrencilerin Atatürk, Çanakkale, Kurtuluş Savaşı içerikli müzelere erişim imkanlarını öğrenmeleri sağlanabilir. “Hava Durumu” konusunda bulundukları şehirdeki Meteoroloji Müdürlüğünde hava sıcaklık tahmini için kullanılan araçları görmeleri için yönlendirilebilir. Sosyal Bilgiler ders kitabında işitme kaybı olan öğrencilerin öğrendiklerini uygulamalarına fırsat sunacak daha çok etkinliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Uygulamalı etkinlikler öğrencilerin yeni bilgiyi kullanmalarını, birlikte çalışmalarını ve yaratıcılıklarını desteklemektedir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler ders kitabına öğrencilerin yaparak yaşayarak ürünler oluşturabilecekleri daha fazla etkinlik eklenebilir. Örneğin “Zaman İçinde Teknoloji” konusunda öğrenciler iş birliği ile uçak/otomobil/robot...modeli tasarlamaya, “Tüketime Evet İsrafa Hayır” konusunda farkındalık yaratacak afişler hazırlamaya yönlendirici içerikler eklenebilir.

Kaynak çeşitliliğinin sınırlılığı: Sosyal Bilgiler ders kitabının kaynakçasında internet linklerine, ansiklopediler ve dergiler gibi basılı kaynaklardan daha fazla yer verildiği belirlenmiştir. Bu durum işitme kaybı olan öğrencilerin güvenilir ve çeşitli bilgi kaynakları hakkında bilgi sahibi olmalarını sınırlandırabilir. Bu nedenle öğrencilerin özellikle okul ortamında erişebilecekleri ansiklopediler ve çocuk dergilerinden kaynaklara da yer verilerek işitme kaybı olan öğrencilerin güvenilir bilgiye ulaşabilecekleri bilimsel kaynak çeşitliliği desteklenebilir. Örneğin öğrenciler “İyi ki Var” ünitesindeki teknolojik ürünler hakkında çocuk dergilerine ve çocuk ansiklopedilerine yönlendirilebilir. Bununla birlikte “Bir Kahramanlık Destanı: Millî Mücadele” konusunun sonuna tarihi filmlerin ve belgesellerin listesi eklenebilir. Bu durum işitme kaybı olan öğrencilerin olayları zihinlerinde canlandırmalarını kolaylaştırabilir. Ayrıca araştırma yaparken başvuracağı farklı bilgi kaynaklarını öğrenmeleri konusunda farkındalık kazandırabilir.

Dil ve Anlatımdaki Güçlükler: Dil ve anlatımdaki güçlükler teması cümlelerinin söz diziminin karmaşıklığı, sosyal bilgiler terimlerinin zorluğu, edebi anlatımlar kullanılması alt temalarından oluşmaktadır.

Cümlelerinin söz diziminin karmaşıklığı: Sosyal Bilgiler ders kitabındaki bazı kavramları açıklamak için kullanılan cümlelerinin söz dizimi açısından karmaşık olduğu belirlenmiştir. Yeni

kavramların karmaşık cümle yapılarıyla açıklanması işitme kaybı olan öğrencilerin bu kavramı okuyup anlamalarını sınırlandırabilir. Örneğin “İsteklerimiz ihtiyaçlarımız” konusunda “*Yapılan harcama, giderilmek istenen ihtiyacı veya isteği karşılamışsa fayda-maliyet dengesi sağlanabilmiş demektir,*” cümlesinde fayda-maliyet dengesi kavramı, yeni öğrendikleri ihtiyaç ve istek kavramları kullanılarak açıklanmıştır. Bununla birlikte cümle fiilimsi, şart kipi, edilgen yapılar içeren bir yapıdadır. Bunun yerine örnekteki cümlelerin “Fayda-maliyet dengesi sağlamak için harcadığımız paranın ihtiyaç veya isteğimizi karşılaması gerekmektedir,” şeklinde daha basit bir cümle ile ifade edilmesi işitme kaybı olan öğrencilerin okuyup anlamalarını kolaylaştırabilir. Benzer şekilde kitapta Sosyal Bilgilere özgü terimlerin genel yargılar içeren cümleler içinde kullanıldıkları görülmektedir. Bu cümlelere “...*yetkili organları için yapılacak seçimlerde seçme ve seçilme hakkınızı kullanmak...*” (s 159) “...*verilen taktikleri disiplinli bir şekilde uygulamak...*” (s 161), “...*Ülkeler arasındaki farklılıklar ayrışma, dayatma ve çatışma nedeni değil birer zenginlik kaynağı ve ilerleme aracı olarak görülmelidir...*” (s. 195) örnek verilebilir. İşitme kayıplı öğrenciler bu tür terim ve yargıları bağımsız olarak okuyup anlayamayabilirler. Bu nedenle yeni kavramları içeren cümle yapılarının daha basit cümlelerle ifade edilmesi işitme kaybı olan öğrencilerin okuyup anlamasını kolaylaştırabilir.

Sosyal Bilgiler terimlerinin zorluğu: Sosyal Bilgiler ders kitabındaki bazı terimler ile tüm öğrenciler ilk defa karşılaşmaktadırlar. İşitme kayıplı öğrenciler birçoğu soyut, ekonomik veya toplumsal içerikli olması nedeniyle bu terimleri anlamakta güçlük çekebilmektedirler. Örneğin kitapta öğrencilerin günlük hayatta sık karşılaşmadıkları “*baskı, ırk, evrensel, slogan, bülten, organizasyon*” gibi terimler bulunmaktadır. Ayrıca “*millî mücadele, Anafartalar Kahramanı, özgürlük ve bağımsızlık*” gibi birçok olay ve olgunun birleşmesiyle oluşan kavramlar yer almaktadır. Örneğin işime kayıplı bir öğrenci “baskı” terimini anlayabilmek için “özgürlük” kavramını oluşturan unsurları sıralamalı, bu unsurların bireylerin haklarını koruduğunu açıklamalı ve baskı olduğunda bu haklardan yararlanamayacağı sonucuna ulaşmalıdır. Dolayısıyla işitme kaybı olan öğrencilerin bu terimleri ve kavramları anlayabilmeleri için üst bilişsel düşünme becerilerini kullanabilmeleri gerekmektedir. Bu kavramların öğrenimini desteklemek için kitapta geçtikleri bölümlere daha fazla görsel eklenebilir. Ayrıca kavramlarla ilgili bazı tanımlamalarda daha fazla işitme kaybı olan öğrencilerin anlayabilmeleri için somutlaştırıcı ifadeler gerektiği belirlenmiştir. Örneğin, “Ailemde ve Çevremde Ekonomik Faaliyetler” konusunda yer alan “*Toprağı ekip biçer, hayvan yetiştirir, ham maddeleri işleyerek kullanılabilir mal hâline getirirler. Ticaretle uğraşır, çeşitli iş yerlerinde çalışırlar. İnsan ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak sürdürülen bu işlerin her birine ekonomik faaliyet denir*” (s. 126) cümlesi ile ekonomik faaliyet tanımlanmaktadır. İşitme kayıplı öğrencilerin “ekonomik faaliyet” kavramını anlamaları için tanımda geçen ham maddelere örnekler verebilmeleri, bu ham maddeler işlendikten sonra elde edilen ürünlere mal denildiği ve bu maddelerin alım-satım sürecinin ticaret olduğunu bilmeleri gerekmektedir. Bu tanıma ‘para kazanma’ ifadesi eklenmesi işitme kaybı olan öğrencilerin ekonomik faaliyetlerin ‘çalışmak, ürün elde etmek, satmak ve para kazanma’ olduğunu anlamaları kolaylaştırabilir.

Edebi anlatımlar kullanılması: İşitme kaybının sözcük dağarcığını sınırlandırması nedeniyle işitme kaybı olan öğrenciler Sosyal Bilgiler ders kitabını kullanırken edebi anlatımları anlamakta güçlük çekebilirler. Örneğin öğrenciler “...*gökkuşağının güzelliği ile toplumu meydana getiren insanlar da farklı farklıdır*” (s. 28) cümlesindeki insan çeşitliği ile gökkuşağındaki renk çeşitliliğine yönelik benzetmeyi anlayamayabilirler. Millî Mücadele kahramanlarından Ali Saip Bey’in “*direnış ruhunu ateşleyen kişi*” (s. 53) deyimindeki sözcüklerin gerçek anlamlarından farklı kullanılması da işitme kaybı olan öğrencinin ‘düşmanlara karşı savaşı başlatan’ anlamını çıkarmalarını zorlaştırmaktadır. Bir başka örnek

ise “Biz dünyayı atalarımızdan miras değil çocuklarımızdan emanet aldık” atasözüdür (s. 148). İşitme kayıplı öğrencilerin bu cümleyi anlayabilmeleri için “*miras, emanet*” kavramlarını bilmeleri yeterli olmayacaktır. ‘Dünya’nın emanet olması’ gibi bir metaforu anlamaları gerekecektir. Bu tür edebi cümlelerin ardından örnekler verilmesi öğrencilerin anlamalarını destekleyebilir.

Sözlükteki sözcüklerin sınırlı ve açıklamaların karmaşık olması: Sözlük işitme kaybı olan öğrencilerin anlamını bilmediği sözcükleri öğrenmeleri için başvuracakları bir kaynaktır. Sosyal Bilgiler ders kitabının sözlük bölümündeki bazı sözcükler ile ilgili açıklamaların karmaşık olduğu belirlenmiştir. Örneğin “*propaganda*” sözcüğü “*Bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma,*” (s. 201) şeklinde açıklanmıştır. İşitme kayıplı öğrenci bu sözcüğün anlamını öğrenmek istediğinde “*öğreti*”, “*benimsetmek*” gibi yeni kavramlarla karşılaştıklarında sözlükten yararlanamayacaklardır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler kavramları sözlükte açıklanırken basit ve açık ifadeler kullanılması anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Ayrıca sözlük bölümüne Sosyal Bilgiler içeriğiyle doğrudan bağlantılı “toplum, birey, evrensel, ırk, resmi işlem, tasarım, öncülük etmek, kongre, Kuvayı Milliye, enkaz, kanıt” sözcükleri de eklenerek öğrencilerin bu kavramların tanımlarına ulaşmaları sağlanabilir.

Görsellerle İlgili Güçlükler: Görsellerle ilgili güçlükler teması görsellerin mesaj aktarımında sınırlı olması, görsellerin netliğinde sınırlılıklar olması, görsellerin sınırlı ipucu sağlaması alt temalarından oluşmaktadır.

Görsellerin mesaj aktarımında sınırlı olması: Sosyal Bilgiler ders kitabında çeşitli görseller kullanılmıştır. Bu görsellerin içeriğe yönelik mesaj aktarımında bazı eksiklikler olduğu belirlenmiştir. Örneğin Sosyal Bilgiler ders kitabı 7 üniteden oluşmasına rağmen kapak tasarımında 4 üniteyi yansıtan görseller bulunmaktadır. Bu durum işitme kaybı olan öğrencilerin kapaktan ipucu alarak kitabın içeriği hakkında tahminde bulunmalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler ders kitabının kapak sayfasına “Herkesin Bir Kimliği Var” “Geçmişimi Öğreniyorum” ve “Uzaktaki Arkadaşlarım” konularını temsil eden görseller eklenebilir.

Bazı konularda ise konuyu yansıtan bir görsel kullanılmadığı belirlenmiştir. Örneğin “Bir Kahramanlık Destanı: Millî Mücadele” konusunda İstanbul’dan TBMM’nin açılışına kadarki süreç sadece metinde anlatılmaktadır. Bu durum işitme kaybı olan öğrencilerin tarihi bir olayın nasıl gerçekleştiğini anlamalarını zorlaştırmaktadır. Bu süreçte kullanılan yollar ve yapılan kongreler harita üzerinde gösterilerek kongrelere ait görseller eklenebilir. Bunun sonucunda işitme kaybı olan öğrencilerin ‘kongre’ kavramını ‘toplantı’ sözcüğü ile ilişkilendirebilmeleri ve olayları birincil kaynaklardan öğrenmeleri sağlanabilir.

Yeni öğrenilen kavramların sınırlı sayıda görsel ile açıklanması, işitme kaybı olan öğrencilerin kavramın görseldekilerle sınırlı olduğunu düşünmesine neden olabilir. Örneğin, “Ailemde ve Çevremde Ekonomik Faaliyetler” konusunda Zonguldak, Ordu, Antalya, İzmit’teki ekonomik faaliyetler ele alınmıştır. Bu durum işitme kaybı olan öğrencilerin örnek verilmeyen şehirlerde ekonomik faaliyetler olmadığını düşünmesine neden olabilir. Bu nedenle kitabın arkasındaki harita koleksiyonuna Türkiye’deki ekonomik faaliyetleri gösteren bir harita eklenerek bu şehirler dışında yaşayan işitme kaybı olan öğrencilerin kendi şehirlerindeki ekonomik faaliyetler hakkında bilgi sahibi olması sağlanabilir. Benzer bir yanlış anlama yabancı dildeki sözcüklerde yaşanabilir. İşitme kayıplı öğrenciler kitaptaki yabancı sözcüklerin bir yere veya kişiye ait olduğunu ayırt edemeyebilirler. Örneğin “Zaman İçinde Teknoloji” konusunda yabancı mucitlere ve bilim insanlarına yer verilmiştir. Ancak bazılarında görseller eklenmiş bazılarında eklenmemiştir. Kitapta adı geçen tüm bilim insanlarının görsellerin eklenmesi bu

ayrımı yapmalarını kolaylaştırabilir. Ayrıca kitapta ilçe ve köy adlarının geçtiği cümlelere (Bkz. s. 207) şeklinde yönlendirmeler eklenmesi işitme kaybı olan öğrencilerin daha önce karşılaşmadıkları yerleşim yerleri hakkında bilgi sahibi olmalarını destekleyebilir.

Görsellerin netliğinde sınırlılıklar olması: Sosyal Bilgiler ders kitabının bazı görsellerinin çok küçük boyutlu olması veya uzaktan çekilmiş bir görsellerin kullanılması ayrıntıları görülmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle örneğin “Milli Kültür Öğelerimiz” konusunda Isparta Etnografya Müzesi’ne ait Yörük kadını, halı dokuyan genç kız, çıkırıkta ip eğiren Yörük erkeğini gösteren daha büyük görseller kullanılabilir. Benzer olarak “Çevremizde Neler Var?” konusunda beşerî ve doğal unsurlara yönelik örneklerde ‘deniz kenarındaki bina’, ‘plaj şemsiyeleri’ ve ‘taş köprü’ çok küçük olduğu için anlaşılmamaktadır. Beşerî unsurların daha net görülebildiği görseller seçilmesi işitme kaybı olan öğrencilerin iki unsuru ayırt etmesini kolaylaştırabilir.

Görsellerin sınırlı ipucu sağlaması: Sosyal Bilgiler ders kitabındaki bazı görseller işitme kaybı olan öğrencilerin metni anlaması için sınırlı ipucu sağladığı belirlenmiştir. Örneğin, “Herkesin Bir Kimliği Var” ünitesinin girişindeki sınıf görsellerinde bir öğretmen ile sıralarında oturan öğrenciler görselinin (Görsel 1.2) ilkökul 4. sınıfı yansıtan bir özelliği bulunmamaktadır (s. 10). Bu görseller yerine metinde geçen “...dil ve tarih bilincine sahip olacaksınız. Vatanınıza ve milletinize olan sevginizi pekiştirecek, hak ve sorumluluklarınızın farkına varacak, insan hakları konusundaki duyarlılığınızı geliştireceksiniz. Ayrıca doğru karar veren ve sorunlara çözüm üretebilen bireyler olarak yetişeceksiniz” açıklamasındaki bilgileri yansıtacak bir şema eklenmesi daha yararlı olabilir.

Kitabın sonunda Kronoloji başlığıyla bir zaman çizelgesi (s. 202) bulunmaktadır. Zaman çizelgesinin kitabın en sonunda bulunması öğrencilerin fark etmelerini zorlaştırmaktadır. Kitapta bulunan “Geçmişten Bugüne Teknoloji, Zaman İçinde Teknoloji, Bir Kahramanlık Destanı: Millî Mücadele” konuları geçmiş olayları içermektedir. Bu konuların içinde zaman çizelgelerine yer verilmesi işitme kaybı olan öğrencilerin geçmiş zamanı somutlaştırmasını destekleyebilir. Kitabın sonunda ise öğrencilerin kitaptaki tüm olayları yazabilecekleri boş bir zaman çizelgesi verilerek tarihlerle ilgili bilgilerini birleştirmeleri sağlanabilir.

“Yaşadığım Yer” konusunda öğrencilerin harita okuma bilgisini geliştirmek için Türkiye fiziki haritası (Harita 3.2) incelenmektedir. Haritadaki derinlik ve yükseklik kavramlarını belirtmek için kullanılan renk basamakları yatay olarak sunulmuştur (Görsel 3.2). Renk basamaklarının yatay olarak sunulduğunda işitme kaybı olan öğrencilerin dağ, tepe gibi yükseltiler ile denizler ve göllerdeki derinlik ile ilişkilendirmelerini zorlaştırmaktadır. Renk basamaklarının dikey yönlü sunulması işitme kaybı olan öğrencilerin renk değişimini yer şekilleriyle ilişkilendirmelerini kolaylaştırabilir.

Sorularla İlgili Güçlükler: Sorularla ilgili güçlükler teması sorulardaki kavramların soruyu anlamayı sınırlandırması ve soruları cevaplamak için ön bilgi eksikliği alt temalarından oluşmuştur.

Sorulardaki kavramların soruyu anlamayı sınırlandırması: Bazı sorulardaki kavramların soruyu anlamayı sınırlandırabileceği belirlenmiştir. Örneğin “Herkesin Bir Kimliği Var” ünitesindeki “Beş parmağın beşi bir olmaz.” atasözü aşağıdakilerden hangisiyle ilgilidir? a) İnsan sevgisi b) Sorumluluk c) Bireysel farklılık d) Düşüncelere saygı sorusunu cevaplayabilmek için atasözünün anlamını bilmek gerekmektedir. İşitme kayıplı öğrenciler “beş parmak” ile “bireysel farklılık” kavramları arasındaki ilişkiyi kuramadıklarında cevabı bilmedikleri için değil sorudaki mecaz anlatımı anlayamadıkları için cevaplayamayabilirler. Bir başka örnek “Bir Kahramanlık Destanı: Millî Mücadele” konusunda sorulan “Mustafa Kemal’in yerinde siz olsaydınız millî bilinci uyandırmak amacıyla neler yapardınız?” sorusudur. Sorudaki “milli

bilinci uyandırmak” mecaz anlatımı işitme kaybı olan öğrencilerin soruyu anlamalarını zorlaştırabilir. Öğrenciler bu tür sorularda mecaz anlatımın doğrudan açıklanmasına ihtiyaç duyabilirler.

Soruları cevaplamak için ön bilgi eksikliği: İşitme kayıplı öğrencilerin ön bilgilerinin sınırlı olmasının kitaptaki bazı soruları cevaplamalarını zorlaştırabileceği belirlenmiştir. Örneğin “Yaşadığım Yer” konusuna başlarken sorulan “*Haritalar olmasaydı neleri yapmakta zorlanırdık? Neden?*” sorusunu cevaplayabilmenin önkoşulu seyahat etmek ve bilmediğimiz yerlere gitmektir. Bu deneyimleri yaşamamış işitme kaybı olan öğrenciler harita olmadığında yaşanacak zorlukları belirleyemeyebilirler. Bu nedenle soruyu “*Gideceğimiz yeri kolayca bulmak ve giderken kaybolmamak için neler yapabiliriz?*” şeklinde sormak işitme kaybı olan öğrencilerin bir yeri kolayca bulmak ve kaybolmamak ipuçlarından yararlanarak soruyu cevaplamasında kolaylık sağlayabilir.

“Ailem ve Çevremde Ekonomik Faaliyetler” konusuna başlarken “*Aşağıda bazı ekonomik faaliyetlerle ilgili fotoğraflar görüyorsunuz. Fotoğrafları inceleyiniz ve bu faaliyetlerin neler olduğunu noktalı yerlere yazınız*” ifadesi yer almaktadır. Öğrencilerin fotoğraflara bakarak altlarına “tarım, hayvancılık, turizm” yazmaları beklenmektedir. İşitme kayıplı öğrencilerin koyun fotoğrafına bakarak hayvancılık sonucuna ulaşmaları için hayvancılık sözcüğü bilmeleri gerekmektedir. Bu soru ekonomik faaliyetlerle ilgili örnek olaylardan sonra sorulursa öğrenciler açıklamalardan yararlanarak fotoğraflardaki ekonomik faaliyetlere yönelik daha doğru tahminlerde bulunabilirler. Aynı konuda “*Seracılık yurdumuzun başka hangi bölgelerinde yapılıyor olabilir? Neden?*” sorusu sorulmuştur. İşitme kayıplı öğrenciler ülkemizdeki bölgelere göre değişen iklim koşullarını bilmediklerinde bu soruyu cevaplamakta zorlanabilirler. Öğrencilerin iklim koşulları ile seracılık faaliyetlerini ilişkilendirebilmeleri için “Hava Durumu” konusuna ülkemizin iklim koşullarına yönelik bir paragraf eklenerek ön bilgi sağlanabilir.

Sonuç ve Tartışma

Ders kitapları öğrencilerin bilgiye okuyarak ulaştıkları kaynaklardır. Kaynaştırma/bütünleştirme ortamına yerleştirilen işitme kaybı olan öğrenciler işiten akranlarıyla birlikte eğitim ortamındaki ders kitaplarını kullanmaktadırlar. Bu kitaplardan biri olan ilkökul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelendiğinde, işitme kaybı olan öğrencilerin içerik, dil ve anlatım, görseller ve sorulara yönelik çeşitli güçlüklerle karşılaşabilecekleri belirlenmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitabının içerik ögesinde bazı örneklerin işitme kaybı olan öğrencilerin ve ilgi alanlarına yakın olmadığı, kavramlarla ilgili açıklamaların örneklerle somutlaştırılmasında eksikler olduğu, konuları ilişkilendirebilmeleri için doğrudan açıklamalar yapılmadığı belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarını inceleyen farklı araştırmalarda da içerik ögesinde kavramlara yönelik açıklamaların yetersiz olduğu ve konuların yüzeysel ele alındığı belirtilmektedir (Gülersoy, 2013; Gültekin vd., 2013). İşitme kayıplı öğrenciler gecikmiş dil becerileri sonucu soyut düşünmekte, alternatif bakış açılarını anlamakta ve nedensel ilişkiler kurmakta güçlük çekmektedirler (Lieu vd., 2020). Dolayısıyla Sosyal Bilgiler ders kitabı içeriğindeki bazı konuların birbirini tamamlayacak şekilde sıralanmaması içeriğin anlaşılmasını daha da zorlaştırmaktadır.

Sosyal Bilgiler ders kitabı içeriğindeki etkinliklerde gezi-gözlem ve uygulamaların çok az yer verildiği belirlenmiştir. İşitme kayıplı öğrencilerin bu tür etkinliklere yönlendirilmesinin kavramları deneyimlemelerini ve günlük yaşam ile ilişkilendirerek öğrenmelerini kolaylaştırdığı belirtilmektedir (Buchanan, 2015). Etkinlik çeşitliliğinin kavramların farklı bağlamlarda

kullanılmasını sağlayarak okuma sırasında daha hızlı hatırlamayı desteklediği de vurgulanmaktadır (Schirmer, 2000).

Sosyal Bilgiler ders kitabında çok sayıda internet kaynağına yer verilirken dergi ve ansiklopedi gibi basılı kaynakların sınırlı olduğu konularla ilgili film, belgesel gibi görsel-ışitsel materyallere yönelik listelere ise yer verilmediği belirlenmiştir. Kaynak çeşitliliği işitme kaybı olan öğrencilerin doğru bilgiye ulaşmak için kullanabilecekleri kaynakları fark etmelerini, bu kaynaklarla araştırma yapmayı öğrenmelerini sağlayarak eleştirel ve bilimsel bakış açılarını geliştirmektedir (Guo, et al., 2018).

Bir başka önemli unsur dil ve anlatım ögesidir. Dil ve anlatım özelliklerini inceleyen araştırmalarda Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirlik formüllerine göre öğrencilerin sınıf düzeylerinin üzerinde zorluk derecelerinde olduğu belirlenmiştir (Özbek ve Ergül, 2018; Ulu-Kalın ve Koçoğlu, 2017). Bu araştırmada formüller ile düzey belirlenmemiştir. Ancak sözcük dağarcığı gelişimi için gereken zengin işitsel girdiye ve dil becerilerine sahip işiten çocuklar için ortaya konan bu sonuçlardan yola çıkılarak işitme kaybı olan öğrencilerin de metinleri anlamakta güçlük çekebilecekleri söylenebilir. Bunun nedenlerinden biri işitme kaybı olan öğrencilerin okuma stratejilerini kullanmakta güçlük çekmeleri gösterilmektedir (Berkeley et al., 2011). Bu durumda işitme kaybı olan öğrencilerin Sosyal Bilgiler içeriğini okuyup anlamaları için desteklenmeleri gerekmektedir. Diğer bir neden ise Sosyal Bilgiler içeriğindeki terimlerin birçoğunun soyut, deneyimlenmemiş, gelecekle veya tarihi olaylarla ilgili olmasıdır. İncelenen Sosyal Bilgiler ders kitabında “*baskı, ırk, evrensel, slogan, bülten, organizasyon, milli mücadele*” bu terimlere örnek gösterilebilir. Bu sözcüklerden bazılarının sözlükte yer almadığı, bazı sözcüklerin tanımlarının ise karmaşık olduğu belirlenmiştir. İşitme kaybının kavram gelişimini sınırlandırarak öğrencilerin Sosyal Bilgiler derslerindeki tarihi olayları günümüzle ilişkilendirmelerini ve ekonomik gelişmelerin etkilerini anlamalarını zorlaştırdığı vurgulanmaktadır (Woolsey et al., 2009). Sosyal Bilgiler kavramlarının zor olması ve işitme kaybının sözcük dağarcığının gelişimini olumsuz yönde etkilemesinden yola çıkılarak işitme kaybı olan öğrencilerin Sosyal Bilgiler ders kitabını anlamakta güçlük çekecekleri düşünülmektedir.

Sosyal Bilgiler ders kitabının görsel tasarım ögesinde ilk göze çarpan kapak sayfasının kitabın içeriğini tümüyle yansıtmamasıdır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarını inceleyen araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Deniz, 2019; Gülersoy, 2013). Kitap kapağına ünitelerin tümünü yansıtan görseller eklenmesi önerilmiştir. Kitap kapaklarının içerikle ilgili tahminlerde bulunmayı sağlayarak okuyucuyu içeriğe hazırladığı vurgulanmaktadır (Davidse et al., 2011).

Görseller zihnimizde kavramlarla ilgili şemalar oluşmasında önemli bir role sahiptir (Luckner et al., 2001). Bu araştırmada incelenen Sosyal Bilgiler ders kitabındaki bazı harita ve görsellerin kavramlara yönelik sınırlı ipucu sağladığı belirlenmiştir. Olayları yaşandığı zamana ait belgeler, görseller eklenmesi önerilmiştir. Bunun bir nedeni kavramları somutlaştırmaktır. Ama en önemli nedeni birincil kaynaklar kullanılmasının öğrencilere bilimsel bakış açısı kazandırması, kanıt tanıma ve kullanma becerilerini geliştirmesidir (Buchanan, 2015). Sosyal Bilgiler kavramlarının öğrenilmesi için işitme kaybı olan öğrencilerin işiten yaşlılarından daha fazla görsel materyal ile somutlaştırmaya ihtiyacı olduğu bilinmektedir (Akay, 2021b; Shepherd & Acosta- Tello, 2015). Grafik düzenleyiciler olaylar arasındaki bağlantıları görmeyi sağlamak ve bilgiyi sınıflandırarak hatırlanmasını kolaylaştıran görsel materyallerdir (Luckner et al., 2001). Ancak incelenen Sosyal Bilgiler ders kitabında grafik düzenleyicilerin çok az kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca bu araştırmada Çakmak ve Kaçar (2020), Şahin (2014) ile Taşkın ve Açıkalin’in (2020) araştırmalarına benzer olarak incelenen Sosyal Bilgiler ders

kitabındaki görsellerin metindeki mesajı aktarma ve netliğine yönelik sınırlılıkları olduğu belirlenmiştir. Ancak Deniz'in (2019) Sosyal Bilgiler ders kitabındaki görsellerin öğrenme alanı ile ilişkisinin sınırlı olduğuna yönelik araştırma sonucuna benzer bir bulguya rastlanmamıştır.

Sosyal Bilgiler ders kitabının en son ögesi ölçme ve değerlendirmedir. Bu ögeye odaklı araştırmalarda performansa dayalı değerlendirmenin ve üst düzey düşünme becerilerini geliştirici soruların sınırlı olduğu belirlenmiştir (Karakuş, 2019; Kayacan, 2021). Farklı bilişsel düzeylerde sorular öğrencilerin önceki bilgileriyle yenileri birleştirmeyi ve eleştirel düşünmeyi sağlamaktadır (Borodina et al., 2019). İşitme kayıplı öğrencilerin ise üst düzey düşünme becerilerinin gerektiren soruları anlamakta güçlük çektikleri bilinmektedir (Akay, 2021a). Ancak bu araştırmada işitme kaybı olan öğrencilerin soruları anlamasını zorlaştıran farklı faktörler olduğu belirlenmiştir. Bu faktörler Sosyal Bilgiler ders kitabındaki terimlerin soyut olması, mecaz anlatımlar bulunması ve konularla ilgili ön bilgilerinin sınırlı olmasıdır. Dolayısıyla işitme kaybı olan öğrenciler değerlendirilirken bu faktörlerin göz önünde bulundurulmaması hatalı sonuçlara ulaşılmasına neden olabilir.

Sonuç olarak Sosyal Bilgiler ders kitabı içerik, görseller, dil ve anlatım ve sorularda çeşitli düzenlemeler yapıldığında işitme kaybı olan öğrencilerin toplumsal yaşamdaki yerlerini, yaşadıkları mekanları, kültürü, uluslararası ilişkileri keşfetmeye yönlendiren bir kaynak kitap haline gelebilir. Bununla birlikte bilginin çevre ile etkileşim sonucu oluştuğunu unutmamak gerekir. Bu nedenle kaynaştırma/bütünleştirme ortamındaki işitme kaybı olan öğrencilere aktif katılımlı öğrenme ortamları sağlandığında Sosyal Bilgiler ders kitaplarından daha fazla yararlanabilecekleri düşünülmektedir. Bu araştırmada işitme kaybı olan öğrencilerin ilkökul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının kullanırken karşılaşılabilecekleri güçlüklerle odaklanılmış olsa da incelenen ders kitabındaki bazı öğelerde işiten öğrencilerin de güçlük çekebilecekleri söylenebilir.

İleriki uygulamalara yönelik olarak basılı kitap, önerilen düzenlemelere rağmen etkileşimli ve dinamik bir kaynak değildir. Kapsayıcı eğitim uygulamaları ile çeşitlenen öğrenci profili dijital ortamdaki pdf formatındaki Sosyal Bilgiler ders kitabının etkileşimli bir formata dönüştürülmesini gerektirmektedir. Dijital ortam, öğrencilerin farklılıklarına uygun düzenlemeler yapılmasına fırsat sunan özelliklere sahiptir. Etkileşimli bir Sosyal Bilgiler ders kitabında görsel-ışitsel kaynaklar ve etkinlik çeşitliliğini arttırılabilir. Olayların sürüklenerek yapılandırıldığı zaman çizelgesi oluşturma uygulamaları düzenlenebilir. Öğrenciler doğru ve güvenilir bilgilere ulaşabilecekleri elektronik kaynakların aktif linklerine erişebilirler. Sözlük bölümündeki sözcüklere görseller, video bağlantıları eklenmesi soyut kavramların anlaşılmasını kolaylaştırabilir. Soruların cevaplarını öğrenmeleri için kitapta geçtiği bölüme bağlantı sağlanabilir. Bu düzenlemeler işitme kaybı olan öğrencilerin Sosyal Bilgiler ders kitabını bağımsız olarak kullanabilmelerini destekleyerek kapsayıcı eğitim uygulamalarının niteliğini de arttırabilir.

Gelecek araştırmalara yönelik olarak Sosyal Bilgiler ders kitabının dil ve anlatım ögesinin işitme kaybı olan öğrencilerin kullanımına uygunluğuna yönelik araştırmalar yapılabilir. Sosyal Bilgiler ders kitabındaki gözlem ve geziler incelenebilir. Farklı sınıf düzeylerindeki Sosyal Bilgiler ders kitapları işitme kaybı olan öğrencilerin kullanımı açısından incelenebilir. Kaynaştırma/bütünleştirme ortamındaki farklı yetersizlik gruplarından öğrencilerin Sosyal Bilgiler ders kitabını kullanımı incelenebilir.

Etik Kurul Beyanı: Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulunda (Protokol No. E-30237869-050.99-308249) 26.04.2022 tarihli 2022/04 toplantısında alınan onay kararı ile yürütülmüştür.

Referans

- Akay, E. (2021a). Question-answer relationships in social studies courses with students with hearing loss. *Journal of Education and Learning*, 10(6), 44-53.
- Akay, E. (2021b). The use of audio-visual materials in the education of students with hearing loss. *International Education Studies*, 14(7), 1-11.
- Akbaba, B. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarını değerlendirme formunun geliştirilmesi. Bülent Akbaba (Ed.) *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu Sosyal Bilgiler* içinde (s. 457-470). Ankara: Pegem.
- Berkeley, S., Marshak, L., Mastropieri, M. A., and Scruggs, T. E. (2011). Improving student comprehension of social studies text: A self-questioning strategy for inclusive middle school classes. *Remedial and Special Education* 32(2) 105–113.
- Borodina, T., Sibgatullina, A., and Gizatullina, A. (2019). Developing creative thinking in future teachers as a topical issue of higher education. *Journal of Social Studies Education Research*, 10 (4), 226-245.
- Buchanan, L. B. (2015). Fostering historical thinking toward civil rights movement counter-narratives: Documentary film in elementary social studies. *The Social Studies*, 106, 47–56.
- Çakmak, Z. ve Kaçar, T. (2020). 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının resim-metin ilişkisi açısından değerlendirilmesi, *Turkish Studies-Education*, 15(3), 1629-1649. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43268>
- Davidse, N. J., de Jong, M. T., A.G., Huijbregts, S.C.J., and Swaab, H. (2011). Cognitive and environmental predictors of early literacy skills. *Reading and Writing*, 24(4), 395-412.
- Demir, Y. ve Atasoy, E. (2018). 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının (2017) değerlendirilmesi. *Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (2), 753-780.
- Demirel, Ö. ve Kiroğlu, K. (2021). Eğitim ve ders kitapları. Özcan Demirel ve Kasım Kiroğlu (Ed.) *Ders kitaplarının incelenmesi* içinde (s 4-12). Pegem.
- Deniz, R. (2019). 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Tokat ili örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Doğan, Y. ve Torun, F. (2018). Sosyal bilgiler ders kitapları nereye doğru gidiyor? *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), 111-125.
- Doğru, S., Cepdibi, S. ve Yıldırım Doğru, S. (2020). İşitme Engelliler İlkokullarında Kullanılan Türkçe Kitaplarındaki Etkinliklerin Görsel Okuryazarlık Becerileri Açısından İncelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8 (4), 1421-1435. DOI: 10.16916/aded.786995
- Ertürk, M. ve Güler, E. (2017). 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Muğla ili örneği). *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(8), 64-76.

- Gallavan, N. P., and Kottler, E. (2012). Advancing social studies learning for the 21st century with divergent thinking. *The Social Studies*, 103(4), 165-170. <https://doi.org/10.1080/00377996.2011.605641>
- Guo, D., Wright, K. L., and McTigue, E. M. (2018). A content analysis of visuals in elementary school textbooks. *The Elementary School Journal*, 119(2), 224-269.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8-26.
- Gültekin, M., Gürdoğan-Bayır, Ö. ve Göz, N. L. (2013). 2004 sosyal bilgiler öğretim programında yeni anlayışlar: 1998 öğretim programından farklılıkları açısından bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 24-49.
- İşbilir, F. O. (2019). *5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Kabapınar, Y. (2009). *İlköğretimde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler eğitimi* (2. baskı). Ankara: Maya.
- Karakuş, H. (2019). *6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının alternatif ölçme ve değerlendirme anlayışı açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Karasu, H.P. (2011). *İşitme engelli öğrenciler ve normal işiten öğrencilerin okuma becerilerinin formel olmayan okuma envanteri ile değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kayacan, F. (2021). 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan soruların revize edilmiş Bloom taksonomisine göre değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Kılıç, D. (2021). Ders kitabının öğretimdeki yeri. Özcan Demirel ve Kasım Kiroğlu (Ed.) *Ders kitaplarının incelenmesi* içinde (s 16-35). Pegem.
- Lieu, J. E. C., Kenna, M., Anne, S., and Davidson, L. (2020). Hearing loss in children: A review. *Jama*, 324(21), 2195-2205.
- Luckner, J., Bowen, S. and Carter, K. (2001). Visual teaching strategies for students who are deaf or hard of hearing. *Teaching Exceptional Children*, 33(3), 38-44. <https://doi.org/10.1177/004005990103300306>
- Miles, M. B., and Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2022). Örgün Eğitim İstatistikleri. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/10141326_meb_istatistikleri_organ_egitim_2020_2021.pdf Erişim tarihi: 06.09.2022

- Özbek, A. B. ve Ergül, C. (2018) İlkokul 4. sınıf ders kitaplarının okunabilirliklerinin değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 653-668. DOI: 10.17860/mersinefd.398401
- Özcan, M. (2010). *İşitme engellilerin eğitiminde kullanılan ders kitaplarının grafik tasarım açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Schirmer, R. B. (2000). Language and literacy development in children who are deaf. Needham Heights, Allyn & Bacon.
- Shepherd, C., and Acosta-Tello, E. (2015). Differentiating instruction: As easy as one, two, three. *Journal of College Teaching & Learning – Second Quarter*, 12(2), 95-100.
- Steele, M. M. (2008) Teaching social studies to middle school students with learning problems. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 81(5), 197-200, DOI: 10.3200/TCHS.81.5.197-200.
- Şahin, M. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 31-46.
- Taşkın, M. ve Açıkalın, M. (2020). Ortaokul Sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan görsellerin öğretmen tercihlerine göre incelenmesi (İstanbul ili örneği). *Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(2),133-146.
- Tomal, N. ve Yılar, M.B. (2019). An evaluation of social studies textbooks in Turkey: A content analysis for curriculum and content design. *Review of International Geographical Education Online (RIGEO)*, 9(2), 447-457. Retrieved from <http://www.rigeo.org/vol9no2/Number2Summer/RIGEO-V9-N2-9.pdf> DOI: 10.33403/rigeo.579946.
- Ulu-Kalın, Ö. ve Koçoğlu, E. (2017). 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının farklı okunabilirlik formüllerine göre incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (4), 2202-2220.
- Woolsey, M.L., T.J. Herring and S.T. Satterfield, (2009). Social studies instruction in signing programs for deaf and hard of hearing students: An ecobehavioral assessment. *American Annals of the Deaf*, 154(4), 400-412.
- Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6th ed.). Los Angeles: Sage.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.